het Christendom door verbinding met en oplossing in het zuiver menschelijke".

De vraag is, dunkt mij, niet ongepast: heeft Böckh het Christendom gekend? Waar vindt hij hooger beschouwing van het menschelijke dan in Gods Woord? Of staat het woord des Satans „eritis sicut Deus, gij zult als God zijn" soms hooger? Kies slechts tusschen deze twee; al het andere staat lager. — Maar Christus heeft eens gebeden aan het kruis: „Vader, vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen".

Om nu nog ten slotte in korte trekken en enkele grepen U te toonen, welken invloed onze beschouwing van den logos heeft op de beoefening der philologie, wijs ik U allereerst daarop, dat alleen bij deze beschouwing een steekhoudend encyclopaedisch inzicht in het organisch verband van de onderdeelen der philologie mogelijk is. Immers dan alleen, wanneer de menschelijke logos niet als op zich zelf staande het voorwerp onzer wetenschap is, maar als beeld en gelijkenis van den eeuwigen Logos, door welken alle dingen in hun onderling verband bestaan, en verder als in zijne uiting aan de inspiratie en het geheele wereldplan van den eeuwigen Logos gebonden, dan eerst kunnen de grammatica, de linguistiek, de literatuur, de geschiedenis en de philosophie onder één gezichtspunt worden samengevat. Neemt men daarentegen den menschelijken logos op zich zelf, dan blijft zoowel zijn oorsprong, alsook de oorzaak, waardoor hij grond en samenhang vindt in den kosmos en in het menschenleven, in het duister.

In de tweede plaats merk ik op, dat alleen op deze wijze de philologie (in den ruimsten zin genomen, dus met inbegrip der philosophie) geen gevaar loopt van de theologie te verdringen en haar terrein in te nemen, daar zij alleen het beeld en de gelijkenis van den eeuwigen Logos, niet dezen zelf tot voorwerp harer beschouwing heeft. Alleen op het door ons ingenomen standpunt kennen we den eeuwigen Logos in zijn verband met den logos in ons.

En wat nu de uitwerking betreft is het niet de scholastieke en niet de Luthersche, maar zeer bepaaldelijk de Calvinistische beschouwing van den logos zoowel in de onwedergeborenen als in